

ЗАГОСТРЕННЯ ЧИТАЦЬКОГО СПРИЙНЯТТЯ ШЛЯХОМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Доп. – П'ятниця Л., ЖТ-41

Наук. кер. – ст. викл. Садівничий В.О.

Мовознавці постійно приділяли значну увагу питанням мовної культури засобів масової інформації. Найвідомішими працівниками на цьому дослідному є А. Коваль, О. Понамарів, Д. Григораш, М. Жовтобрюх, О. Сербенська, К. Серажим, Т. Бондаренко, А. Капелюшний, З. Партико, В. Різун, Н. Бабич та багато інших.

Однак вивчаючи мову газет, теле- та радіопередач, автори хоч і звертають увагу на молодіжні ЗМІ, все ж не виокремлюють такий “тип преси”, як студентська. Саме ця періодика й стала об'єктом нашого дослідження. А матеріалами – такі газети, як “Вісник” (Сумський національний аграрний університет), “АкадеМіх” (Українська академія банківської справи), “Поліграфіст” (Українська академія друкарства), “Резонанс” (Сумський державний університет), “Гаудеамус” (Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка).

Коли говорити про побудову газетного тексту, то слід вказати, що важливу роль у його створенні відіграють фразеологічні одиниці – відтворювані стійкі сполучення слів, які характеризуються цілісністю лексичного складу та граматичної будови й передають, за визначенням А. О. Капелюшного, певне поняття.

У текстах досліджуваних нами газет досить часто трапляються фразеологізми, форма яких зафіксована у словнику: “рано чи пізно”, “як вовк голодний” (“Гаудеамус”); “винайти філософський камінь”, “ламати голову”, “хліб насущний” (“АкадеМіх”); “ладний провалитися крізь землю”, “тримати марку” (“Резонанс”); “за всяку ціну” (“Вісник”); “як на долоні”, “пасе задніх” (“Поліграфіст”).

Детальніше розглянемо в газетній мові видозміну фразеологічних одиниць із певною стилістичною настановою, тобто трансформацію (лат. *transformatio*). У науковій літературі

виокремлюється три основні види трансформації: стверджувальні, заперечні, питальні. Щодо стверджувальних, то їх виявити в проаналізованих виданнях нам не вдалося. Із другого виду, тобто заперечні, нами зафіксовані такі: “у здоровому тілі не тільки здоровий дух” (“Резонанс”); “не скривити душею” (“Поліграфіст”). До третьої групи – питальні – можемо віднести такі: “Геніями не народжуються?” (“Резонанс”) та заголовок “Або ж пан, або пропав?” (“Резонанс”).

Проаналізовані нами газети дозволяють розрізнити такі способи трансформації.

1. Заголовок “Молчанье – золото, весельє – подороже” (“Резонанс”). Перша його частина (молчанье – золото) – досить знайомий і поширений фразеологізм. Але друга є винятково авторським висловом, що коментує попереднє. Відбулася трансформація шляхом додавання другої частини до відомої фразеологічної одиниці. Авторський додаток може нести в собі іронію.

2. Можна додавати певну частину до фразеологічної одиниці, а можна і вносити певний компонент до її складу. Цей спосіб отримав назву поширення фразеологізму: “час багато чого змінює” (“Резонанс”). Багато чого – введений компонент.

3. Усічення. Таким шляхом трансформуються вислови: “Зустрічають по одягу...”, “Коли маєш не цінуєш...”, “Дружба дружбою, а все ж...”, “Але краще мати синицю в руках...” (“Резонанс”). Як правило, усічені фразеологізми закінчуються трикрапкою. На основі перерозподілу мовної енергії можуть усікатися лише широковідомі фразеологізми. Як бачимо з наведених прикладів, для їх розуміння не потрібен контекст.

4. Іноді зміну фразеологізму викликає композиція, пристосовуючи його до умов контексту. Така трансформація існує і в заголовку, і в самому тексті. Наприклад, заголовок “Не така страшна сесія, як її малюють” (“Резонанс”) перероблений відповідно до теми: поради щодо успішного складання заліків та екзаменів. Цікавим є вислів “одягнений з листочка” (“Резонанс”). Замість того, щоб сказати “одягнений з голочки”

або “як з голочки”, автор говорить “з листочка”, бо цього вимагає сама тема публікації (кожний тип чоловіків порівнюється з якоюсь квіткою).

5. Граматична структура речення або окремих його членів може викликати зміну в звучанні фразеологізму. Так, для сполучення “і сміх і сльози” (сюди ж “і сміх і гріх”, “і сміх і плач”, “і сміх і лихо”) природна функція – присудок. Коли ж функція його незвичайна (обставина), то й фразеологізм може змінюватися: “Боляче (від сміху до сліз) було спостерігати, як юні фізтехівці намагалися...” (“Резонанс”).

6. Компоненти фразеологізму можна замінити синонімічно або антонімічно: “на злобу дня” – “на злобу тижня” (“Резонанс”); “духовна їжа” – “духовна пожива” (“Академік”); “піти второваними стежками” – “піти второваними шляхами” (“Поліграфіст”).

7. У газетних текстах трапляється й структурна аналогія. За схожістю автор перебудовує фразеологічну одиницю “геніями не народжуються” у “лікарями не народжуються” (“Резонанс”). А трансформований заголовок “Роменська мадонна” (“Резонанс”) на позначення материнського подвигу жительки м. Ромни О. А. Деревської, яка в роки війни всиновила й виховала 48 дітей різних національностей, трансформувався з назви картини видатного українського художника Григорія Стеценка (1740–1781), уродженця Ромен. Загалом у світовій культурі ім’я матері Ісуса Христа вживається для характеристики молоді, чистої, ніжної жінки, люблячої матері.

Трансформація фразеологізму у газетному мовленні – явище стилістичного порядку, мовностилістичний прийом. Вона допомагає авторам урізноманітнити своє повідомлення, зробити його більш оригінальним і цікавим. Особливо значимо це для заголовків публікацій, головна функція яких – заволодіти увагою реципієнта. Зміст нової фразеологічної одиниці читач одразу порівнює з первісним, ще не зміненим сполученням слів. Це викликає певний стилістичний ефект. А нова експресивність дозволяє загострити читацьке сприйняття.